

JANUSZ MOKROSZ

<https://orcid.org/0009-0003-0209-2922>, Biblioteka Śląska

DOI: 10.24917/ZaranieSlaskie.9.4

„Czy wprowadzić częściową prohibicję?” Sposoby przeciwdziałania zjawisku pijaństwa w województwie śląskim w drugiej połowie lat 40. XX wieku

Słowa kluczowe: prohibicja, alkoholizm, Górny Śląsk, województwo śląskie, władza komunistyczna

Streszczenie

Po II wojnie światowej w całej Polsce odnotowywano zjawisko nadużywania alkoholu. W nałóg popadali wojskowi, milicjanci, funkcjonariusze UB, ORMO-wcy, i działacze partyjni. Pijaństwo obserwowano wśród zawodowych szoferów, urzędników i przedstawicieli kadr kierowniczych. Ulegali mu wykwalifikowani i niewykwalifikowani robotnicy. Masowo pito zarówno w miastach jak i na wsi. Od alkoholu nie stroniła w tym czasie kobity, młodzież, a nawet dzieci. Na podstawie źródeł archiwalnych i prasowych w artykule przedstawiono skalę zjawiska alkoholizmu występującego w województwie śląskim w latach 1945–1950 oraz działania podjęte w celu jego ograniczenia. Do ukazania ponadregionalnego tła problemu obejmującego w powojennej Polsce różne grup społecznych wykorzystano także dostępne opracowania monograficzne.

„Should partial prohibition be introduced?”. Ways of counteracting drunkenness in the Silesian Province in the second half of the 1940s

Keywords: prohibition, alcoholism, Upper Silesia, Silesian province, communists authorities

Summary

After World War II, the phenomenon of alcohol abuse was noted throughout Poland. Military officers, militiamen, UB officers, ORMO officers, and party activists tended to fall into addiction. Drunkenness was observed among professional chauffeurs, clerks and representatives of managerial cadres. Skilled and unskilled workers succumbed to it. There was mass drinking in both urban and rural areas. Women, young people and even children did not shy away from alcohol at that time. Based on archival and press sources, the article presents the scale of the alcohol abuse phenomenon in the Silesian Voivodeship in the years 1945-1950 and the measures taken to curb it. Available monographic studies were also used to show the supra-regional background of the problem involving various social groups in the post-war Poland.

29 października 1945 roku w Ministerstwie Zdrowia odbyła się konferencja poświęcona walce z alkoholizmem. O nałogu, któremu ulegały wówczas różne grupy społeczne i wiekowe (w tym matki wychowujące dzieci), dyskutowali szefowie resortów zdrowia i sprawiedliwości, a także przedstawiciele partii politycznych oraz różnych organizacji społecznych i związkowych („Konferencja w sprawie walki z alkoholizmem”, 1945). Ograniczenie zjawiska nadmiernego picia nie było nowym zagadnieniem. W ramach prowadzonej polityki

społecznej z podobnego rodzaju problemem mierzyły się już władze międzywojennej Polski, jednak po zakończeniu II wojny światowej do jego pierwszorzędných przyczyn dołączyły tragiczne doświadczenia lat 1939–1945. W niniejszym artykule nakreślona została skala powojennego alkoholizmu oraz główne sposoby, jakie stosowano przy jego przeciwdziałaniu. Analizie poddano przede wszystkim materiał źródłowy wytworzony w ramach działań antyalkoholowych, prowadzonych w obrębie powojennego województwa śląskiego. Dane ogólne, prezentujące problem nałogu alkoholowego i sposoby jego ograniczenia w powojennej Polsce, w sposób syntetyczny w odniesieniu do całego kraju opisano już w wydanych w ostatnich latach publikacjach (Kosiński, 2008; Kosiński, 2020, s. 261–262; Zaremba, 2012). Wydawnictwa te jednak nie obejmują w sposób szczegółowy województwa śląskiego. Ramy chronologiczne artykułu obejmują lata 1945–1950, kiedy to nadmierne picie alkoholu w wielu środowiskach zyskało status swoistego rodzaju normy społecznej. Przełom lat 40. i 50. XX wieku należy z kolei traktować jako cezurę w formie pomocy udzielanej osobom uzależnionym od alkoholu. Przybrała ona wówczas charakter bardziej zinstytucjonalizowany. Profilaktyką oraz leczeniem ludzi dotkniętych nałogiem zaczęły zajmować się poradnie przeciwalkoholowe i oddziały odwykowe, natomiast osoby nietrzeźwe zatrzymane w przestrzeni publicznej umieszczano odtąd w izbach wytrzeźwień (Kosiński, 2020, s. 261–262). Niemniej istotne w kontekście przyjętych ram chronologicznych pozostaje także i to, że właśnie w latach 1945–1950 istniało powojenne województwo śląskie. W 1950 roku w jego miejsce utworzono dwie odrębne jednostki administracyjne – województwo opolskie i katowickie (Fic, 2014, s. 91).

II wojna światowa przyniosła nie tylko cierpienie i śmierć milionów ludzi, ale wywołała także ogólne obniżenie kondycji psychicznej całej populacji. Strata najbliższych osób, utrata mienia, grabieże i przemoc seksualna generowały cały zestaw zaburzeń nerwowych, doświadczanych w niemal każdej grupie wiekowej, społecznej i zawodowej. Nie bez związku ze skalą odnotowywanych dysfunkcji pozostawało spustoszenie, jakiego destrukcyjne wydarzenia lat 1939–1945 dokonały w obszarze wartości i sferze moralności. Do tego na psychiczną i społeczną kondycję po II wojnie światowej znacząco wpływał zanik tradycyjnych więzi oraz rozbitcie rodzin i wspólnot sąsiedzkich. Uwarunkowania te sprawiły, że osoby niepotrafiące znaleźć naturalnego emocjonalnego ukojenia, a jednocześnie chcące zwiększyć poczucie swej wartości i uznania, sięgały po alkohol. W powojennej rzeczywistości to głównie za jego sprawą ludzie mogli podnieść sobie poziom serotoniny – pozwalającej na uzyskanie deficytowych doznań – wyciszyć lęki i łatwiej znaleźć niezbędnych do towarzystwa kompanów („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Trzeźwość trzeba szanować”, 1947, s. 3). W efekcie w obrębie całej powojennej Polski odnotowywano niemal powszechne jego nadużywanie.

Zjawisko pijaństwa czy alkoholizmu wpisywało się przy tym w te psychiczne konsekwencje II wojny światowej, które ulegały swoistego rodzaju „unormalnieniu”. Elementem tego wycinka powojennej rzeczywistości nie byli bowiem wyłącznie dający upust swym niepohamowanym żądom pijani czerwononoarmiści (Buryła, 2006, s. 227); w nałóg popadali wojskowi, milicjanci, funkcjonariusze UB, ORMO-wcy czy działacze partyjni (szerzej: Tracz 2010, s. 73–87). Pijaństwo obserwowano również wśród zawodowych szoferów, urzędników i przedstawicieli kadr kierowniczych („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Piętnować publicznie alkoholików”,

1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele zależy od dziewcząt”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Opodatkować pijaków”, 1947), a ulegali mu także wykwalifikowani i niewykwalifikowani robotnicy. W efekcie dochodziło do obniżenia dyscypliny i wzrostu liczby wypadków odnotowywanych w zakładach pracy (*Wezwanie do odrodzenia*, 1949).

Alkohol masowo spożywano zarówno w miastach, jak i na wsi. Budzące przed wojną powszechne zgorzenie jego picie przez kobiety po 1945 roku wcale nie powstrzymywało ich od sięgania po kieliszek (Zaremba, 2012, s. 106–118). Odosobniony wydawałoby się problem matek-alkoholiczek dostrzeżony został również przez powojenną prasę („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Rodzice winni dawać przykład”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Nauczyć i świecić przykładem”, 1947). Jedną z jego ponurych konsekwencji był wzrost liczby przypadków narodzin dzieci z dysfunkcjami fizycznymi i psychicznymi (*Wezwanie do odrodzenia*, 1949). Od alkoholu nie stroniła w tym czasie młodzież, a nawet dzieci. Zdarzało się, że wódkę czy piwo swoim nieletnim pociechom podawali ich rodzice („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele zależy od dziewcząt”, 1947; Zaremba, 2012, s. 106–118). W efekcie również one ulegały destrukcyjnym wzorcom. Jeden z pomorskich nauczycieli w 1947 roku skarżył się, że: „dzieci wypędzają bydło na pastwisko, upijając się nawet do nieprzytomności. Z tego powodu opuszczają lekcje i wołą paść bydło, aniżeli iść do szkoły. Poruszyłem tę sprawę z rodzicami na specjalnym zebraniu, lecz skutek prawie żaden” („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele winna okupacja”, 1947). Dochody rodziny doświadczonych uzależnieniem w znacznej części pochłaniał alkohol. Jego nadużywanie często prowadziło nawet do utraty jakichkolwiek środków do życia, gdyż pijacy po prostu tracili swe posady, a nierzadko i wolność – wzrost liczby przestępstw dokonywanych w stanie nietrzeźwości wyraźnie ilustruje powojenna statystyka. Dorastające w pijackim – a bywało że i przestępczym – środowisku dzieci popadały zaś w zaniedbanie i głód („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele zależy od dziewcząt”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele winna okupacja”, 1947). Nadużywanie alkoholu było także jednym z czynników generujących wzrost zakażeń chorobami wenerycznymi (*Wezwanie do odrodzenia*, 1949), których skala w powojennym województwie śląskim osiągnęła rozmiar epidemii (Tracz, 2016, s. 152–153).

Po 1945 roku aby się upić, nie szukano specjalnego miejsca czy okazji. Konsumpcja alkoholu przestała ograniczać się do melin, restauracji i prywatnych mieszkań. Pito go podczas potańcówek, rozgrywek piłki nożnej, w szkołach, świetlicach, hotelach robotniczych, ulicznych bramach, na targach czy podróżując środkami komunikacji publicznej („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Młodzież walczy z pijaństwem”, 1947). Na zapotrzebowanie starał się odpowiadać ówczesny rynek. Alkohol można było nabyć u handlujących nim na ulicach bimbrowników, w sklepach, herbaciarniach, kawiarniach, pasztecziarniach, cukierniach czy kioskach z wodą sodową. Często prowadzący tego rodzaju punkty pozwalali także na jego bezpośrednią konsumpcję w miejscu zakupu („Okólnik nr 370/46 w sprawie przekraczania przepisów ustawy przeciwalkoholowej”, 1946). Sprzedaż wódki czy wina w wyposażonych w odpowiednie do tego bufety teatrach, kinach, miejscach organizacji masowych widowisk czy w wiejskich szynkach często odbywała się z kolei bez dopełnienia wszystkich niezbędnych formalności, w tym uprzedniego uzyskania wymaganej prawem koncesji („Pismo Ministerstwa Aproprowiacji i Handlu do

Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego w sprawie koncesjonowania bufetów w miejscach rozrywkowych z dn. 15 listopada 1946”, 1947). Bez względu na miejsce sprzedaży – uprawnione do tego bądź nie – alkohol często kupowano na wynos w różnego typu dostępnych naczyniach (w tym otwartych) („Pismo Ministerstwa Apropozycji i Handlu do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego w sprawie obowiązku sprzedaży wyrobów alkoholowych Monopoli Spirytusowego w naczyniach zamkniętych przez przedsiębiorstwa przemysłu gastronomicznego z dn. 30 grudnia 1946”, 1947). Władze – zarówno te centralne, jak i wojewódzkie – nie mogły przejść obojętnie wobec skali powstających na tle jego konsumpcji patologii. Propagandowo głosząc, że picie to spadek po okupacji niemieckiej („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele winna okupacja”, 1947) oraz kapitalizmie i feudalizmie (Kosiński, 2020, s. 260), inicjowały różnego rodzaju kampanie antyalkoholowe. W oparciu o dostępne środki administracyjne i karne oraz siłę oddziaływań środowisk społecznych, zawodowych, religijnych i medialnych próbowano doprowadzić do chociaż częściowego ograniczenia niepożądanych w tym zakresie zjawisk.

W obrębie powojennego województwa śląskiego na poziomie administracyjnym w pierwszej kolejności podjęto kroki mające skutkować upowszechnieniem i wdrożeniem regulacji obowiązujących w zakresie sprzedaży i dostępności napojów alkoholowych. W połowie 1946 roku do takich właśnie działań na podległym sobie terenie zobligowani zostali przez Urząd Wojewódzki starostowie powiatowi i prezydenci miast („Okólnik nr 370/46 w sprawie przekraczania przepisów ustawy przeciwalkoholowej”, 1946). Formalnie w okresie powojennym kwestię sprzedaży i dostępności alkoholu w Polsce regulowała ustawa z dnia 21 marca 1931 roku *O ograniczeniach w sprzedaży, podawaniu i spożyciu napojów alkoholowych (przeciwalkoholowa)* („Ustawa z dnia 21 marca 1931 r. o ograniczeniu w sprzedaży, podawaniu i spożyciu napojów alkoholowych (przeciwalkoholowych)”, 1931). Zabraniała ona m.in. ich sprzedaży w odległości 100 metrów od przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 50 pracowników, szkół, kościołów i cmentarzy. Osoby łamiące jej zapisy miały stawać przed obliczem sądów obywatelskich, które na podstawie dekretu z dnia 22 lutego 1946 roku *Prawo o sądach obywatelskich* („Ustawa z dnia 21 marca 1931 r. o ograniczeniu w sprzedaży, podawaniu i spożyciu napojów alkoholowych (przeciwalkoholowych)”, 1931) powołano w każdej gminie wiejskiej i miejskiej. Zakaz nielegalnego wytwarzania napojów alkoholowych oraz ich sprzedaży obowiązywał z kolei na mocy dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) z dnia 12 grudnia 1944 roku *O zwalczaniu potajemnego gorzelnictwa* („Dekret PKWN z dnia 12 grudnia 1944 r. o zwalczaniu potajemnego gorzelnictwa”, 1944). Za jego nieprzestrzeganie groziły sankcje w postaci długoletnich kar więzienia (do 15 lat) oraz wysokich kar finansowych (od 20 tys. do miliona złotych). Kwestię sankcji wobec lokali gastronomicznych, w których podawano alkohol wbrew obowiązującym przepisom, regulował natomiast dekret z dnia 30 listopada 1945 roku *O koncesjonowaniu przedsiębiorstw przemysłu gastronomicznego* („Dekret z dnia 30 listopada 1945 r. o koncesjonowaniu przedsiębiorstw przemysłu gastronomicznego”, 1945). Pozwalał on na odbiór posiadanej koncesji i przymusową likwidację prowadzonej działalności.

Walka ze zjawiskiem pijaństwa wpisywała się w oczywisty zakres kompetencji Milicji Obywatelskiej (MO). Codziennością formacji – której szeregi w okresie powojennym wcale nie były wolne od nadmiernego picia i niekompetencji (Tracz,

2010, s. 73–87) – stały się częste interwencje, podejmowane w przypadku pijackich burd (ulicznych bądź domowych), libacji czy rodzinnych awantur. Funkcjonariusze wymierzali grzywny, likwidowali meliny i rozbijali bimbrownie. Do ich obowiązków należało zatrzymywanie najbardziej krewkich pijaków oraz podejmowanie czynności wobec osób, które po pijanemu dopuściły się pospolitych przestępstw (kradzieży, zabójstwa itp.) lub spowodowały wypadek samochodowy. Milicjanci uczestniczyli też w oględzinach miejsc, w których ludzie – często będący pod wpływem alkoholu – decydowali się na popełnienie samobójstwa. Generalnie czuwając nad przestrzeganiem unormowań antyalkoholowych w aspekcie karnym, MO była organem uprawnionym do podejmowania działań sankcyjnych w sytuacji, gdy dochodziło do naruszenia obowiązującego w zakresie produkcji, sprzedaży i konsumpcji alkoholu prawa („Sprawozdanie sytuacyjne z 1947 r.,” 1947).

Wobec skali powojennego pijaństwa zdecydowano się jednak wzmocnić również prewencyjno-psychologiczną sferę oddziaływań MO. Nie odżegnywała się ona w tym zakresie od współpracy zarówno z placówkami publicznymi np. z Poradnią Przeciwalkoholową przy Państwowym Instytucie Higieny Psychiczej w Katowicach (*Wezwanie do odrodzenia*, 1949), jak i instytucjami kościelnymi. W początkach marca 1947 roku z propozycją wspólnego zintensyfikowania działań w zakresie zwalczania alkoholizmu Komenda Wojewódzka MO w Katowicach zwróciła się nawet do miejscowej Kurii Metropolitalnej (*Pismo Komendanta Wojewódzkiego MO do Kurii Biskupiej w Katowicach*, 1947, s. 133). Ta w nadesłanej dwa miesiące później odpowiedzi z życzliwością odniosła się do pomysłu i zgodnie z oczekiwaniami Komendy zrelacjonowała zrealizowane dotąd przez miejscowe duchowieństwo działania (*Odpowiedź Kurii Biskupiej w Katowicach do Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach*, 1947). W zasadzie toczyły się one niezależnie od podjętej przez MO inicjatywy, bowiem już 9 lutego 1947 roku w parafiach Archidiecezji Katowickiej odczytano list pasterski jej ordynariusza bp. Stanisława Adamskiego, w całości poświęcony problemowi nadużywania alkoholu. W jego treści znalazło się m.in. adresowane do świeckiego i zakonnego duchowieństwa wezwanie do „ratowania od pijaństwa wiernych” (*List Pasterski bp. Stanisława Adamskiego do wiernych z dn. 9 lutego 1947 r.*, 1947). Biskup katowicki oczekiwał zorganizowania w każdej z parafii ruchów abstynenckich. Oceniał, że zjawisko alkoholizmu dotyczy już każdej z warstw społecznych – nawet kobiet (*List Pasterski bp. Stanisława Adamskiego do wiernych z dn. 9 lutego 1947 r.*, 1947, s. 132). Jednocześnie przestrzegał małżonków przed spożywaniem „wódki, samogonu, absyntu, bo tylko wtedy rodzić im się będą dzieci zdrowe, piękne, zdolne i twórcze” (*List Pasterski bp. Stanisława Adamskiego do wiernych z dn. 9 lutego 1947 r.*, 1947, s. 130). Czujność i opieka rodziców, nauczycieli oraz wychowawców były dla niego z kolei warunkiem niezbędnym do wyeliminowania zjawiska pijaństwa wśród młodych (*List Pasterski bp. Stanisława Adamskiego do wiernych z dn. 9 lutego 1947 r.*, 1947, s. 132). Kwestię nadmiernego spożycia alkoholu i tego konsekwencji podjęto także podczas Zjazdu mężów i młodzieży, który 4 maja 1947 roku odbył się w Piekarach Śląskich (*Odpowiedź Kurii Biskupiej w Katowicach do Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach*, 1947, s. 134).

Świadom zagrożenia generowanego skalą nadużywania alkoholu w powojennej Polsce pozostawał także Episkopat Polski. W końcu kwietnia 1947 roku gremium to podjęło decyzję o powołaniu przy Centrali „Caritas” w Krakowie Krajowego Referatu Trzeźwości (*Pismo Krajowej Centrali Caritas w Krakowie do bp. Stanisława*

Adamskiego w sprawie utworzenia Referatów trzeźwości z dn. 3 września 1947 r., 1947, s. 135). Jego analogiczne regionalne komórki zaczęto następnie uruchamiać w każdej diecezji. Jednym z pierwszoplanowych zadań Referatu Trzeźwości utworzonego przez Kurię Metropolitalną w Katowicach było pozyskanie niepijących świeckich i duchownych. Jego pracownicy i współpracownicy w poszczególnych parafiach organizowali m.in. spotkania edukacyjne poświęcone skutkom nadużywania alkoholu (*Powołanie ks. Jerzego Stokowy na Kierownika Referatu Trzeźwości przy Diecezjalnym Związku „Caritas” z dn. 25 sierpnia 1948 r.*, 1948, s. 149). Do kształcaniem objęto również kierowników stojących na czele referatów. W końcu 1947 roku w Warszawie odbył się dla nich kilkudniowy kurs „Alkoholizm i jego znacznie” (*Pismo Krajowej Centrali Caritas w Krakowie do bp. Stanisława Adamskiego ws. Kursu przeciwalkoholowego z dn. 14 listopada 1947 r.*, 1947, s. 138–139). Zgodnie z wytycznymi Episkopatu w Archidiecezji Katowickiej przystąpiono także do ponownego organizowania parafialnych bractw trzeźwości (*Pismo Kurii Biskupiej w Katowicach do ks. Jana Rzepki ws. organizacji Bractw Trzeźwości w diecezji katowickiej z dn. 26 stycznia 1948 r.*, 1948, s. 144).

Również wśród wiernych Kościoła ewangelicko-augsburskiego oraz Kościoła ewangelicko-metodystycznego odnotowywano wzrost przypadków nałogowego picia. Podobnie jak miało to miejsce w odniesieniu do Kościoła katolickiego, negatywny trend panujący w obrębie powojennego województwa śląskiego świeccy i duchowni obu tych protestanckich wyznań próbowali powstrzymać przy użyciu różnych środków dydaktycznych, psychologicznych i sakralnych („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Nauczyć i świecić przykładem”, 1947).

Do odpowiedniego zachowania względem „szerzącego się na terenie całego kraju” alkoholizmu zostało także wezwane środowisko lekarskie. Minister Zdrowia, w wydanym wiosną 1946 roku okólniku, zwracał uwagę nie tylko na potrzebę zgodnych z ówczesną sztuką medyczną działań terapeutycznych, ale także nakazywał pracownikom służby zdrowia, aby byli „przykładem dla społeczeństwa” i unikali „zarówno w lokalach i miejscach publicznych a nawet i w miejscach prywatnych zebrań towarzyskich nadużywania alkoholu” („Pismo okólnie ministra zdrowia ws. stosunku pracowników służby zdrowia do zagadnień walki z alkoholizmem z dn. 23 kwietnia 1946”, 1946). Medycy z powojennego województwa śląskiego z treścią tak brzmiących zaleceń mogli zapoznać się m.in. za pośrednictwem „Śląskiej Gazety Lekarskiej”, w której je opublikowano.

Bierny wobec problemu alkoholowego nie pozostawał również Polski Czerwony Krzyż (PCK). Jego działające w obrębie województwa śląskiego Oddziały i Koła przede wszystkim starały się organizować odpowiednie tematycznie prelekcje (*Protokół ze zjazdu Pełnomocników Zarządu Głównego na Oddziały w Okręgu Śląsko-Dąbrowskim odbytego w dn. 23 maja 1948 r. w Katowicach*, 1948, s. 103; *Sprawozdanie Opieki Społecznej w powiecie rybnickim za luty 1948 r.*, 1948). Ich przygotowanie, a także pozyskanie prelegentów i samych słuchaczy, w pierwszych powojennych latach nie było jednak takie proste. Struktury terenowe PCK generalnie zgłaszały w tym czasie różnego rodzaju problemy natury organizacyjnej i finansowej (*Protokół ze zjazdu Pełnomocników Zarządu Głównego na Oddziały w Okręgu Śląsko-Dąbrowskim odbytego w dn. 23 maja 1948 r. w Katowicach*, 1948, s. 104–106). W odniesieniu do działalności upowszechniającej wiedzę o skutkach nadużywania alkoholu trudności odnotowywano przede wszystkim w pozyskiwaniu lekarzy w charakte-

rze wykładowców. Ogólny deficyt medyków potęgowała powojenna struktura narodowościowa regionu. Część z nich posługiwała się bowiem wyłącznie językiem niemieckim (*Protokół ze zjazdu Pełnomocników Zarządu Głównego na Oddziały w Okręgu Śląsko-Dąbrowskim odbytego w dn. 23 maja 1948 r. w Katowicach*, 1948, s. 104), co w kontekście zadań edukacyjnych PCK stawało się nie lada problemem. Do prowadzenia zajęć starano się poza tym angażować przedstawicieli różnych grup zawodowych i wiekowych, w tym młodzież. Ta należąca do PCK poprzez organizowane dla dorosłej publiki pogadanki obrazujące „złobne skutki alkoholizmu” miała walczyć „z tą jedną z najstraszniejszych plag” (*Protokół z Konferencji Roboczej Pełnomocników, Przewodniczących Komitetów Społecznych i Prezesów Kół PCK z miast i powiatów w Katowicach z dn. 15 maja 1949 r.*, 1949, s. 164), a zachowując przy tym całkowitą abstynencję stać się przykładem dla młodzieży należącej do innych organizacji lub tej niezrzeszonej (*Protokół z Konferencji Roboczej Pełnomocników, Przewodniczących Komitetów Społecznych i Prezesów Kół PCK z miast i powiatów w Katowicach z dn. 15 maja 1949 r.*, 1949, s. 164). Realizacja tych idealistycznych założeń w praktyce nie była jednak taka łatwa. Do prowadzonych przez poszczególne Oddziały i Koła świetlic wcale nie ciągnęły tłumy słuchaczy, a ich dydaktyczne wyposażenie nie było zaudowane bogate (*Protokół z Konferencji Roboczej Pełnomocników, Przewodniczących Komitetów Społecznych i Prezesów Kół PCK z miast i powiatów w Katowicach z dn. 15 maja 1949 r.*, 1949, s. 159).

Swój wkład w walkę ze zjawiskiem pijaństwa próbowała także wnieść Liga Kobiet. W drugiej połowie 1947 roku jej aktywistki z województwa śląskiego rozpoczęły akcję na rzecz prawnego ograniczenia sprzedaży alkoholu w dni wypłat, czyli pierwszego i piętnastego dnia każdego miesiąca, a także faktycznego respektowania zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim (*Sprawozdanie Wojewódzkiego Wydziału Opieki Społecznej w Katowicach za miesiąc wrzesień 1947 r.*, 1947, s. 313; *Sprawozdanie Wojewódzkiego Wydziału Opieki Społecznej w Katowicach za miesiąc wrzesień 1947 r.*, 1947, s. 313). Częściowo zbieżna merytorycznie i czasowo z tą propozycją pozostawała inicjatywa ustawodawcza, mająca na celu przywrócenie zapisów ustawy przeciwalkoholowej z 1920 roku. Za sprawą Polskiego Towarzystwa Walki z Alkoholizmem „Trzeźwość” (Towarzystwo „Trzeźwość”) jesienią 1947 roku do posłów Sejmu Ustawodawczego wpłynął odpowiedni wniosek (Kosiński, 2008, s. 276–277; „Głos ma społeczeństwo! Czy wprowadzić częściową prohibicję?”, 1947). W swym pierwotnym brzmieniu ustawa z 1920 roku całkowicie wykluczała ze sprzedaży napoje spożywcze o zawartości alkoholu powyżej 45% i ograniczała liczbę ich detalicznych miejsc sprzedaży lub wyszynku do jednego punktu na 2,5 tys. mieszkańców. Na wsi wyszynk musiał mieścić się w odległości minimum 300 metrów od kościołów, szkół, więzień, sądów, dworców, stacji kolejowych, przystani statków parowych, zakładów zatrudniających powyżej 100 osób i domów modlitwy. Zapisy ustawy zezwalały także gminom na organizację w swoim obrębie referendum dotyczących wprowadzenia całkowitego zakazu sprzedaży napojów zawierających powyżej 2,5% alkoholu. O powodzeniu tego rodzaju inicjatywy decydowała zwykła większość głosów. Obligatoryjnie w określone dni, święta i podczas niektórych wydarzeń prohibicję wprowadzano także na terenie całego kraju. Obowiązywała ona np. od godziny 14:00 w soboty i inne dni wypłacania robotnikom pensji, w święta, a także m.in. podczas poboru do wojska, wyborów i większych zebrań ludności. W ustawie przewidziano również kary za przebywanie w stanie nietrzeźwości w miejscach publicznych oraz za dopro-

wadzenie do stanu upojenia drugiej osoby. W obu przypadkach sankcja miała formę grzywny lub aresztu („Ustawa z dnia 21 marca 1931 r. o ograniczeniu w sprzedaży, podawaniu i spożyciu napojów alkoholowych (przeciwalkoholowych)”, 1931).

Medialnie inicjatywę Towarzystwa „Trzeźwość” w obrębie województwa śląskiego wsparł Dziennik Zachodni. Przypominając zapisy ustawy antyalkoholowej z 1920 roku, redakcja w końcu listopada 1947 roku ogłosiła wśród czytelników ankietę pod tytułem *Czy wprowadzić częściową prohibicję? Złożyły się na nią cztery pytania: „1) Czy są celowe plebiscyty prohibycyjne? 2) Czy należy wprowadzić dni bezalkoholowe? 3) Jak zapobiec rozpijaniu się młodzieży? 4) Jak karać nietrzeźwych”* („Głos ma społeczeństwo! Czy wprowadzić częściową prohibicję?”, 1947)? Na przestrzeni kolejnych czterech tygodni akcja zaowocowała publikacją na łamach gazety blisko 50 listów mieszkańców województwa osobiście doświadczonych alkoholizmem bliskiej osoby, ludzi zatroskanych tym problemem społecznym oraz przedstawicieli różnych grup społecznych i zawodowych, w tym lekarzy.

W opublikowanych wypowiedziach czytelników dominowało raczej sceptyczne nastawienie do skuteczności jakiegokolwiek akcji prohibycyjnej. Argumentowano, że jej wprowadzenie doprowadzi do nielegalnego obrotu alkoholem, zwiększenia jego przemytu i generalnie produkcji bimbrow. Nawet popierający ideę zakazu wnioskowali, aby wprowadzić go czasowo, np. na okres trzech miesięcy, a utracone przez państwo wpływy podatkowe rekompensować doraźną działalnością różnego rodzaju podmiotów, które w zaistniałej sytuacji miały wykorzystywać „kwartalnie chociażby nie dużą ilość czystego spirytusu na cele dalszej przetwórczości” („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Opodatkować pijaków”, 1947). Przeciwdziałanie alkoholizmowi z kwestiami fiskalnymi powiązał także jeden z duchownych, który w nadesłanym do redakcji liście postulował dodatkowe opodatkowanie każdej kolejnej sprzedanej ćwiartki wódki za pomocą specjalnego rodzaju znaczków. Uzyskane w ten sposób dochody proponował przeznaczyć na akcję pomocy zimowej oraz odbudowę Warszawy. Najczęściej jednak wśród wypowiadających się w temacie prohibicji przeważał pogląd, że większą efektywność w walce z pijaństwem przyniosą surowe kary i odpowiednie działania edukacyjne, prowadzone przez różnego rodzaju instytucje i organizacje życia publicznego, takie jak szkoły, partie polityczne, związki zawodowe i towarzystwa społeczne („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Piętnować publicznie alkoholików”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Zabawy bez wódki”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Szkody materialne i moralne”, 1947).

Jednoznaczności charakteru nie miały również odpowiedzi na pytanie o wprowadzanie dni bezalkoholowych. Popierający pomysł, prócz konkretnych dni tygodnia ich obowiązywania (zazwyczaj piątku, soboty i niedzieli), proponowali, by „można było nabyć alkohol tylko za receptą lekarską”, lub „aby jednej osobie nie sprzedawano więcej wódki jak 0,5 litra”. Zwracano także uwagę na konieczność ograniczenia liczby miejsc, w których nią handlowano. Osoby o przeciwnym poglądzie wykazywały z kolei bezcelowość inicjatywy, argumentując, że ludzie chcący się napić zaopatrzą się w odpowiednie zapasy alkoholu w dni, w których jego sprzedaż będzie prowadzona całkowicie otwarcie („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Piętnować publicznie alkoholików”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Zabawy bez wódki”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Czy zakaz skutkuje?”, 1947).

Z szerokim odzewem wśród czytelników „Dziennika Zachodniego” spotkało się pytanie o metody przeciwdziałania zjawisku picia młodzieży. W palecie działań mających chronić ją przed nałogiem najczęściej proponowano odpowiednie tematycznie zajęcia, realizowane przez nauczycieli i lekarzy w ramach powszechnego szkolnictwa podstawowego, średniego i wyższego. Prezentowaną w ich trakcie teorię wzmacniać chciano specjalnym filmem o zgubności picia, opracowanym przez psychiatrów. Zgłoszono także potrzebę wprowadzenia zajęć „walki z alkoholizmem” na uczelniach kształcących przyszłych pedagogów. W odpowiednich zajęciach świetlicowych, wycieczkach i rozgrywanych na wolnym powietrzu zawodach sportowych widziano z kolei drogę do efektywniejszego i przede wszystkim bezalkoholowego sposobu spędzania czasu przez tę grupę wiekową. Odnotowano również potrzebę sprawowania nad nią odpowiedniego nadzoru, w tym eliminację picia odbywającego się podczas różnego rodzaju spotkań towarzyskich. W tym celu proponowano „wprowadzić stary zwyczaj płatnych dyżurów profesorskich, nauczycielskich i członków opieki rodzicielskiej, którzy kontrolowali by ulice, parki, place, kina, teatry i restauracje” („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele winna okupacja”, 1947). W nadesłanych wypowiedziach nie zabrakło także głosów domagających się rzeczywistego respektowania zakazu sprzedaży alkoholu młodzieży poniżej 18 roku życia i niewpuszczania jej do restauracji. Oczekiwano izolowania zdemoralizowanych-uzależnionych w domach poprawczych. W części wypowiedzi skuteczność zainicjowanej walki z pijaństwem młodych łączono z jednoczesną potrzebą eliminacji negatywnych wzorców kreowanych przez dorosłych, a nawet ówczesną satyrą (publikowane w prasie żarty i rysunki) uspołeczniającą powszechność picia („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Piętnować publicznie alkoholików”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Zabawy bez wódki”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Ciekawe wypowiedzi kobiet”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Interesująca wypowiedź lekarza”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele winna okupacja”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele zależy od dziewcząt”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Opodatkować pijaków”, 1947).

Liczne i oryginalne propozycje zawierały także wypowiedzi sformułowane w odniesieniu do pytania o sposób karania nietrzeźwych. I tak, zgłoszoną w kilku listach karę grzywny różnicowano pod względem wysokości i sposobu naliczania. Jedna z koncepcji przewidywała, że za pierwszym razem osoba zakłócająca po pijanemu spokój straci połowę pensji, a już za drugim całą swoją miesięczną wypłatę. Inna z utrzymanych w tym duchu propozycji zakładała, że po trzykrotnym stwierdzeniu przez MO pijactwa męża jego pensję zakład pracy wypłacać będzie bezpośrednio żonie. Swoje agresywne i hałaśliwe zachowanie pijak miał też odpokutowywać, uczestnicząc w robotach publicznych. Jeden z czytelników oczekiwał, że pracę w takiej sytuacji wykonywać będzie z przywieszoną na piersiach tabliczką z napisem „alkoholik”. Pojawiła się także propozycja, aby pijącym w nadmiarze wymierzać karę w postaci „50 batów różgą trzciniową” („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Ciekawe wypowiedzi kobiet”, 1947). Jeszcze inną formę publicznego napiętnowania zaproponowała pewna doświadczona nałogiem męża kobieta. Domagała się ona, by „fotografować ich [alkoholików – JM] i zdjęcia wystawiać na widok publiczny, aby i oni zobaczyli siebie w tym, nieludzkim stanie” („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Bardzo poważny argument”, 1947). Z pomysłem tym korespondował

postulat wywieszania list „nałogowych pijaków w restauracjach” („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Piętnować publicznie alkoholików”, 1947), w świetlicach zakładów pracy, a także ich publikacji w prasie. Obowiązkiem upubliczniania nazwisk młodych ludzi skreślonych za pijaństwo z listy uczniów chciano z kolei obarczyć dyrektorów szkół. Oczekiwano, że do wymierzania kar za nadużywanie alkoholu włączą się także kierownictwa poszczególnych przedsiębiorstw. Dla ich załóg proponowano wprowadzenie specjalnych „książeczek trzeźwości” i „książeczek alkoholików”. Pierwsza z nich miała potwierdzać zachowanie trzeźwości w miejscu pracy, druga – odwrotnie – przeznaczona była do odnotowywania nietrzeźwości i – wedle proponowanej koncepcji – dowodziła też obciążenia karą utraty części zarobków na rzecz pomocy dla dzieci, której pijani pracownicy mieli obligatoryjnie podlegać. W razie zmiany miejsca pracy obie książeczki miano przekazywać nowemu pracodawcy. Oczekiwano, że osoby pijące w nadmiarze nie będą powoływane na stanowiska kierownicze oraz wybierane do rad zakładowych. Postulowano ponadto, by nałogowych alkoholików pozbawić praw wyborczych („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Nauczyć i świecić przykładem”, 1947), możliwości zawierania związków małżeńskich, a nawet opieki nad dziećmi. Te wychowujące się w rodzinach dotkniętych uzależnieniem pewien czytelnik chciał nawet odbierać i obejmować profilaktycznym leczeniem antyalkoholowym („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Czy zakaz skutkuje?”, 1947). Odnotowano także głosy domagające się nałożenia sankcji na lokale sprzedające alkohol szoferom prowadzącym pojazdy mechaniczne. Miały one mieć charakter rosnący – początkowo mandatowy, a w razie recydywy kończyć się odebraniem koncesji („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Opodatkować pijaków”, 1947). W jednej z opublikowanych wypowiedzi domagano się nawet rozszerzenia tego rodzaju kar na wszystkie karczmy i restauracje, „gdzie goście stale upijają się” („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Nauczyć i świecić przykładem”, 1947).

Wśród tak licznych i różnorodnych wypowiedzi znalazły się także i te około medyczne. Sposób na powstrzymanie pijaństwa widziano chociażby w lekach antyalkoholowych, które recydywistom co najmniej trzykrotnie ukaranym już za alkoholizm miały podawać specjalnie powołane do walki z jego plagą komisje. Skala odnotowywanego problemu skłoniła też jednego z wypowiadających się do wniosku, że eliminacja zjawiska alkoholizmu wymaga wdrożenia długoletniego, liczącego co najmniej 25 lat programu zinstytucjonalizowanych działań. Z opinią tą zbieżne pozostawały głosy nawołujące do fachowego leczenia ludzi dotkniętych nałogiem alkoholowym oraz te zauważające potrzebę utworzenia specjalnych zakładów zdrowotnych, w których lekarze mogliby prowadzić odpowiednie działania terapeutyczne („Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Piętnować publicznie alkoholików”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele winna okupacja”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Opodatkować pijaków”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Rodzice winni dawać przykład”, 1947; „Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Szkody materialne i moralne”, 1947).

Ośrodek, który częściowo w duchu postulatów czytelników „Dziennika Zachodniego” wdrożył szeroki program leczenia alkoholizmu, rzeczywiście powstał w województwie śląskim. W październiku 1948 roku przy Państwowym Instytucie Higieny Psychiczej w Katowicach rozpoczęła działalność pierwsza w regionie poradnia przeciwalkoholowa. Trafiających do niej pacjentów, po dogłębnym zbadaniu,

lekarze psychiatry poddawali długotrwałej ambulatoryjnej terapii lub kierowali do ośrodków stacjonarnych, gdzie chorych pozostających w bardziej zaawansowanym stadium nałogu obejmowano radykalniejszą formą leczenia. W swej bieżącej działalności poradnia korzystała także z informacji uzyskanych o swoich pacjentach w ramach wywiadów środowiskowych, prowadzonych głównie w ich rodzinach i miejscach zatrudnienia. Informacje o osobach nałogowo pijących otrzymywała także od jednostek MO, z którymi prowadziła stałą współpracę (*Wezwanie do odrodzenia*, 1949).

W obliczu narastającego po zakończeniu II wojny światowej zjawiska pijaństwa wytyczne władz, a przy tym i ogólne oczekiwania społeczne – których medialnym wyrazicielem pod koniec 1947 roku stał się częściowo „Dziennik Zachodni” – znalazły swoje odbicie w niektórych decyzjach, podejmowanych na szczeblu władz powiatowych, miejskich oraz gminnych województwa śląskiego. Część starostów powiatowych i prezydentów miast po opublikowaniu w sierpniu 1948 roku przez Urząd Wojewódzki w Katowicach kolejnego okólnika, określającego podstawy prawne i zakres bieżących działań antyalkoholowych, wydała zarządzenia zakazujące na podległym sobie terenie sprzedaży i podawania alkoholu w lokalach i miejscach publicznych. Zakaz obejmował trunki powyżej 4,5% alkoholu (z wyjątkiem piwa) i miał obowiązywać od godz. 14:00 w dni wypłat zarobków, tj. pierwszego i piętnastego dnia każdego miesiąca. Od podległych prezydentów i starostów władze wojewódzkie kategorycznie domagały się także respektowania prawa zakazującego sprzedaży napojów alkoholowych nieletnim lub uczniom wszelkiego rodzaju szkół niższych i średnich, bez względu na ich wiek. Realizację zadania obarczono koniecznością złożenia specjalnego sprawozdania do nadzorującego jego wykonanie I wicewojewody śląskiego Jerzego Ziętka („Okólnik w sprawie wydania zakazu sprzedaży napojów alkoholowych w dni wypłat zarobków z dn. 28 lipca 1948 r.”, 1948). Ponadto w poszczególnych gminach indywidualny zakaz sprzedaży alkoholu nakładano też na osoby nałogowo od niego uzależnione (*Sprawozdanie Referatu Opieki Społecznej w powiecie raciborskim za IV kwartał 1949 r.*, 1949). Okolicznościową i obligatoryjną dla wszystkich mieszkańców danej jednostki administracyjnej (powiatu lub miasta) prohibicję zarządzano natomiast w czasie wyborów.

Obowiązkiem sprawozdawczości z przebiegu walki z pijaństwem (a przy tym z włączęgostwem i chorobami wenerycznymi) obarczone zostały także referaty opieki społecznej poszczególnych miast i powiatów województwa śląskiego. Z raportów comiesięcznie przekazywanych do Urzędu Wojewódzkiego wynika, że na lokalne społeczności próbowano oddziaływać głównie „przez uświadamianie [...] o ujemnych następstwach dla zdrowia jakie powoduje nadmierne używanie alkoholu” (*Sprawozdanie Wojewódzkiego Wydziału Opieki Społecznej w Katowicach za miesiąc kwiecień 1948 r.*, 1948). Działania te realizowano przede wszystkim w ramach specjalnych prelekcji, chociaż zdarzały się także akcje o charakterze plenerowym, polegające na rozwieszaniu odpowiednich tematycznie afiszów (*Sprawozdanie Referatu Opieki Społecznej w powiecie rybnickim za IV kwartał 1948 r.*, 1948). Jako prelegentów starano się pozyskiwać przedstawicieli różnych profesji i grup wiekowych, najczęściej jednak angażowali się w nie członkowie organizacji statutowo krzewiących ideę abstynencji. Stąd też ważną rolę w procesie antyalkoholowej edukacji społeczeństwa odgrywały poszczególne Oddziały i Koła PCK, Towarzystwo „Trzeźwość” oraz lokalne struktury Caritas. Przeciwdziałanie zjawisku pijaństwa w swej bieżącej

działalności w części miast i powiatów województwa starała się ponadto wykazywać Liga Kobiet. Gdy zdołano przezwyciężyć odnotowywane deficyty kadrowe lub wymagały tego okoliczności, zagadnienia z zakresu przeciwdziałania alkoholizmowi omawiali przedstawiciele środowiska lekarskiego. Taką właśnie tematykę w styczniu 1948 roku na specjalnym zebraniu burmistrzów i wójtów powiatu rybnickiego przedstawił miejscowy lekarz powiatowy (*Sprawozdanie Referatu Opieki Społecznej w powiecie rybnickim za miesiąc styczeń 1948 r.*, 1948).

Walcząc ze zjawiskiem pijaństwa nie podejmowano jednak szerszych działań fiskalnych. W obliczu powojennych zniszczeń i niedoborów dochody z podatków i pozostałych opłat uzyskiwanych ze sprzedaży wyrobów alkoholowych stały się ważną składową budżetu państwa (Kosiński, 2020, s. 260). Pod koniec 1946 roku do Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach dotarła nawet sporządzona przez Ministerstwo Aproprowiacji i Handlu wykładnia przepisów dekretu z dnia 30 listopada 1945 roku *O koncesjonowaniu przedsiębiorstw przemysłu gastronomicznego*, pozwalająca na formalne uznanie lokali gastronomicznych handlujących alkoholem, a nie posiadających jeszcze koncesji, za nowe. Nie podlegały one zatem wymogowi zamknięcia, lecz złożenia podania o jej udzielenie („Pismo Ministerstwa Aproprowiacji i Handlu do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego w sprawie koncesjonowania przedsiębiorstw gastronomicznych w osiedlach wiejskich z dn. 28 grudnia 1946 r.”, 1947).

Inicjatywa przywracająca literalnie zapisy ustawy z 1920 roku nie została ostatecznie zrealizowana. Niemniej jednak wydawane przez władze w latach 40. i 50. XX wieku kolejne zakazy administracyjne powielały wiele szczegółowych rozwiązań prawnych obowiązujących w czasach II Rzeczypospolitej. Konsumpcję alkoholu próbowano także regulować poprzez podwyższanie jego cen. Każda kolejna dekada „Polski Ludowej” przynosiła od dwóch do trzech takich podwyżek. Nie były one jednak zbyt wysokie, gdyż obawiano się pogorszenia nastrojów społecznych i utraty dochodów budżetowych. Konsekwentnie od przełomu lat 40. i 50. XX wieku osoby uzależnione starano się obejmować terapią. Na jej potrzeby uruchomiono poradnie przeciwalkoholowe, działające przy dziennych placówkach służby zdrowia. Wobec dotkliwiej uzależnionych wdrożono leczenie zamknięte, prowadzone w wyznaczonych ośrodkach odwykowych oraz szpitalach psychiatrycznych. Lecznictwo to borykało się jednak z różnego rodzaju deficytami, w tym z brakiem takich leków jak anticol czy esperal. Na początku lat 50. XX wieku przystąpiono do tworzenia izb wytrzeźwień. Początkowo umiejscowiono je w obrębie poszczególnych posterunków MO, a od 1956 roku powstawały one już jako osobne placówki (Kosiński, 2020, s. 261–262).

Wyraźne współdziałanie państwa i Kościoła katolickiego w walce ze zjawiskiem pijaństwa zakończyło się pod koniec lat 40. XX wieku, czego efektem stało się m.in. zaprzestanie działalności bractw trzeźwościowych (Wodarczyk, 2008, s. 177–182). Na ten sam okres przypadło także rozwiązanie Polskiego Towarzystwa do Walki z Alkoholizmem „Trzeźwość”, powołano natomiast Społeczny Komitet do Walki z Alkoholizmem. W 1950 roku przemianowano go na Główny Społeczny Komitet Przeciwalkoholowy i poddano nadzorowi Komisji Centralnej Związków Zawodowych (Kosiński, 2020, s. 262).

Bibliografia

Archiwalia

- Dekret PKWN z dnia 12 grudnia 1944 r. o zwalczaniu potajemnego gorzelnictwa Dz.U. 1944 nr 15 poz. 85. (1944) (Polska) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19440150085>
- Dekret z dnia 22 lutego 1946 r. – Prawo o sądach obywatelskich Dz. U. 1946 nr 8 poz. 64 (1931) (Polska) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19460080064>
- Dekret z dnia 30 listopada 1945 r. o koncesjonowaniu przedsiębiorstw przemysłu gastronomicznego Dz. U. 1945 nr 57 poz. 322 (1945) (Polska) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19450570322>
- List Pasterski bp. Stanisława Adamskiego do wiernych z dn. 9 lutego 1947 r.* (1947, 9 lutego). Abstynencja (sygn. 47/520, s. 130–132), Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Katowice, Polska.
- Odpowiedź Kurii Biskupiej w Katowicach do Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach.* (1947, 19 maja). Abstynencja (sygn. 47/520, s. 134), Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Katowice, Polska.
- Pismo Komendanta Wojewódzkiego MO do Kurii Biskupiej w Katowicach.* (1947, 3 marca). Abstynencja (sygn. 47/520, s. 133), Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Katowice, Polska.
- Pismo Krajowej Centrali Caritas w Krakowie do bp. Stanisława Adamskiego w sprawie utworzenia Referat ów trzeźwości z dn. 3 września 1947 r.* (1947, 3 września) Abstynencja (sygn. 47/520, s. 135), Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Katowice, Polska.
- Pismo Krajowej Centrali Caritas w Krakowie do bp. Stanisława Adamskiego ws. Kursu przeciwalkoholowego z dn. 14 listopada 1947 r.* (1947, 14 listopada). Abstynencja (sygn. 47/520, s. 138–139), Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Katowice, Polska.
- Powołanie ks. Jerzego Stokowy na Kierownika Referatu Trzeźwości przy Diecezjalnym Związku „Caritas” z dn. 25 sierpnia 1948 r.* (1948, 25 sierpnia). Abstynencja (sygn. 47/520, s. 149), Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Katowice, Polska.
- Protokół z Konferencji Roboczej Pełnomocników, Przewodniczących Komitetów Społecznych i Prezesów Kół PCK z miast i powiatów w Katowicach z dn. 15 maja 1949 r.* (1949, 15 maja). Polski Czerwony Krzyż (sygn. 5, s. 164), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Protokół ze zjazdu Pełnomocników Zarządu Głównego na Oddziały w Okręgu Śląsko-Dąbrowskim odbytego w dn. 23 maja 1948 r. w Katowicach.* (1948, 23 maja). Polski Czerwony Krzyż (sygn. 5, s. 103), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Sprawozdanie Opieki Społecznej w powiecie rybnickim za luty 1948 r.* (1948, 3 marca). Urząd Wojewódzki Śląski, Wydział OPS (sygn. 26, s. 89), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Sprawozdanie Referatu Opieki Społecznej w powiecie raciborskim za IV kwartał 1949 r.* (1949). Urząd Wojewódzki Śląski, Wydział OPS (sygn. 25, s. 136), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.

- Sprawozdanie Referatu Opieki Społecznej w powiecie rybnickim za IV kwartał 1948 r.* (1948). Urząd Wojewódzki Śląski, Wydział OPS (sygn. 26. s. 99), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Sprawozdanie Referatu Opieki Społecznej w powiecie rybnickim za miesiąc styczeń 1948 r.* (1948). Urząd Wojewódzki Śląski, Wydział OPS (sygn. 26. s. 87), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Sprawozdanie sytuacyjne i z działalności władz za m-c. styczeń 1947 r.* (1947). Urząd Wojewódzki Śląski, Wydział Ogólny (sygn. 131, s. 164), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Sprawozdanie Wojewódzkiego Wydziału Opieki Społecznej w Katowicach za miesiąc wrzesień 1947 r.* (1947). Urząd Wojewódzki Śląski, Wydział OPS (sygn. 7, s. 313), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Sprawozdanie Wojewódzkiego Wydziału Opieki Społecznej w Katowicach za miesiąc kwiecień 1948 r.* (1948). Urząd Wojewódzki Śląski, Wydział OPS (sygn. 7, s. 361), Archiwum Państwowe w Katowicach, Katowice, Polska.
- Wezwanie do odrodzenia.* (1949). Archiwalia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (APTL 022.036), Książnica Cieszyńska, Cieszyn, Polska. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/671475/edition/631852>
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1920 r. o ograniczeniu w sprzedaży napojów alkoholowych Dz. U. 1920 nr 37 poz. 210 (1920) (Polska) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19200370210>
- Ustawa z dnia 21 marca 1931 r. o ograniczeniu w sprzedaży, podawaniu i spożyciu napojów alkoholowych (przeciwalkoholowych) Dz. U. 1931 nr 51 poz. 423 (1931) (Polska) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19310510423>

Prasa

- (1948, 1 listopada). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (21). <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202557>
- (1948, 20 września). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (18). <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202554>
- (1948, 4 września). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (17). <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202553>
- (1948, 4 września). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (22). <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202558>
- Głos ma społeczeństwo! Czy wprowadzić częściową prohibicję? (1947, 26 listopada). *Dziennik Zachodni* 3(324/997), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/92642/edition/83331>
- Konferencja w sprawie walki z alkoholizmem. (1945, 14 listopada). *Trybuna Robotnicza* 3(262/269), 4.
- Okólnik nr 370/46 w sprawie przekraczania przepisów ustawy przeciwalkoholowej. (1946, 27 lipca). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (20), 320 <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202463>
- Okólnik w sprawie wydania zakazu sprzedaży napojów alkoholowych w dni wypłat zarobków z dn. 28 lipca 1948 r. (1948, 25 sierpnia). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (16), 334. <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202552>

- Pismo Ministerstwa Aprowizacji i Handlu do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego w sprawie koncesjonowania bufetów w miejscach rozrywkowych z dn. 15 listopada 1946. (1947, 1 lutego). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (4), 46. <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202502>
- Pismo Ministerstwa Aprowizacji i Handlu do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego w sprawie koncesjonowania przedsiębiorstw gastronomicznych w osiedlach wiejskich z dn. 28 grudnia 1946 r. (1947, 9 czerwca). Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki, (20), 373. <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/202519>
- Pismo okólne ministra zdrowia ws. stosunku pracowników służby zdrowia do zagadnień walki z alkoholizmem z dn. 23 kwietnia 1946. (1946). Śląska Gazeta Lekarska 2(7–8), LXXXVI. <https://sbc.org.pl/de/dlibra/publication/391230>
- Referaty i przemówienia wygłoszone na IX polskim Kongresie przeciwalkoholowym w Wilnie (7–8 XII 1930 r.). (1931). *Walka z alkoholizmem. Czasopismo społeczno-polityczne.*, 9(24). <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/308569/edition/295316>
- Skutki alkoholu. (1947, 27 listopada). *Gazeta Robotnicza* 55/47, (325), 7. <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/350061>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Bardzo poważny argument. (1947, 17 grudnia) *Dziennik Zachodni* 3(344/1017), 3. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/504510>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Ciekawe wypowiedzi kobiet. (1947, 4 grudnia) *Dziennik Zachodni* 3(332/1005), 6. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/504494>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Czy zakaz skutkuje? (1947, 13 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(340/1013), 3. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/504505>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Interesująca wypowiedź lekarza. (1947, 6 grudnia) *Dziennik Zachodni* 3(334/1007), 3. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/504497>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. List Ligi Kobiet. (1947, 5 grudnia) *Dziennik Zachodni* 3(333/1006), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90879/edition/81896>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Młodzież walczy z pijaństwem. (1947, 7 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(335/1008), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90881/edition/81898>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Nauczyć i świecić przykładem. (1947, 20 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(347/1020), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90894/edition/81911>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Opodatkować pijaków. (1947 15 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(342/1015), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90890/edition/81907>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Piętnować publicznie alkoholików. (1947, 1 grudnia) *Dziennik Zachodni* 3(329/1002), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90825/edition/81842>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Rodzice winni dawać przykład. (1947, 16 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(343/1016), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90891/edition/81908>

- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Szkody materialne i moralne. (1947, 19 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(346/1019), 3. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/504512>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Trzeźwość trzeba szanować. (1947, 18 grudnia) *Dziennik Zachodni* 3(345/1018), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90893/edition/81910>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele winna okupacja. (1947 12 grudnia) *Dziennik Zachodni* 3(339/1012), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90886/edition/81903>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Wiele zależy od dziewcząt. (1947, 14 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(341/1014), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90888/edition/81905>
- Wielka Ankieta Dziennika Zachodniego. Zabawy bez wódki. (1947, 3 grudnia). *Dziennik Zachodni* 3(331/1004), 3. <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/90877/edition/81894#structure>
- Zatrucie bimbrem. (1945, 4 listopada). *Trybuna Robotnicza* 3(252/259), 3. <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/68612>

Literatura

- Buryła, S. (2006). Wojna i alkohol. Zaproszenie do tematu. W: S. Buryła i P. Rodak (Red.), *Wojna. Doświadczenie i zapisy. Nowe źródła, problemy, materiały źródłowe* (s. 227). Universitas.
- Fic, M. (2014). Nowy podział administracyjny. W: A. Dziurok i R. Kaczmarek (Red.), *Województwo śląskie 1945–1950. Zarys dziejów politycznych* (wyd. 2, s. 91). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Grata, P. (2018). Krucjata antyalkoholowa w Sejmie Ustawodawczym i jej efekty (1919–1922). *UR journal of humanities and social sciences*, 3, 6–22. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-275c562e-bd7d-4acc-96a2-ee3c98840e74>
- Kosiński, K. (2008). *Historia pijaństwa w czasach PRL. Polityka – obyczaje – szara strefa – patologie*. Neriton, Instytut Historii PAN.
- Kosiński, K. (2020). Alkohol w PRL. W: *Polska 1944/45 – 1989. Studia i Materiały*, 18.
- Mokrosz, J. (2007). Rok 1945 – początek nowego okresu w dziejach Raciborza. W: J. Mokrosz i H. Honysz (Red.), *Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy* (s. 178–179). Studenckie Koło Naukowe Historyków. Instytut Historii. Uniwersytet Śląski.
- Mokrosz, J. (2018). Losy ludzkie – indywidualne i zbiorowe – górnośląskiej społeczności w świetle dziejów Chorzowa w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej. *Zeszyty Chorzowskie* 18, s. 64–66.
- Nowak, P., i Łucka, I. (2014). Młody Polak po doświadczeniach wojennych. Siła transgeneracyjne transmisji traumy. *Psychiatria i psychologia kliniczna*, 14(2), 85–87. <http://www.psychiatria.com.pl/index.php/issues/2014-vol-14-no-2/mlody-polak-po-doswiadczeniach-wojennych-sila-transgeneracyjnej-transmisji-traumy#>
- Tracz, B. (2010). Pijące serce partii. W: T. Kurpierz (Red.), „Przewodnia siła narodu”. *Z dziejów partii komunistycznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim 1945–1950* (s. 73–87). Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

- Tracz, B. (2016). Dworcowe Kurtyzany. „Czasypismo” o historii Górnego Śląska, (2/10), s. 152–153.
- Wodarczyk, A. (2008). *Prorok żywego Kościoła. Ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*. Emanuel.
- Zaremba, M. (2009). „Jak nie urok to...”. Strach przed Czerwonoarmistami 1944–1947. W: K. Rokicki (Red.), *W objęciach wielkiego brata. Sowieci w Polsce 1944–1993* (s. 251–252). Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Zaremba, M. (2012). *Wielka trwoga. Polska 1944–1947*. Znak.